

Voorwoord bij "Vrouwenhulpverlening 1975-2000: beweging in en rond de gezondheidszorg. 1975-2000".

Toen we in 2005 aan dit project begonnen, constateerden we dat er weinig aandacht was voor vrouwenhulpverlening: niet in de algemene geschiedenissen van Nederland en evenmin in de gezondheidszorggeschiedenissen. Ook in de geschiedschrijving over het feminisme van de Tweede golf dreigde de VHV buiten de boot te vallen. Weliswaar leven de kennis en de inzichten die op gebied van vrouwenhulpverlening zijn ontwikkeld verder in professionele expertise maar dat gebeurt dan als tijdloze vakkennis voor hulpverleners. De historische dimensie is nog vaak een lappendeken van vergeten en herinnerde fragmenten. Dat vonden we spijtig want de geschiedenis van de VHV-beweging is voor zowel de betrokkenen als buitenstaanders interessant, omdat ze laat zien hoe complex het is om beweging in de gezondheidszorg te brengen.

De vrouwenhulpverlening was een beweging waarin het persoonlijke, het politieke en het professionele samenkwamen en elkaar gedurende een aantal jaren hebben versterkt. Vanuit een feministische verenigde de vrouwenhulpverlening alle innovatieve gezondheidsbewegingen van de jaren zeventig in zich. Het ging zowel om democratisering, antiprofessionalisering, ontkokering en radikaliseren als om zelfhulp en holisme. De VHV-beweging vond woorden waar vrouwen, als hulpverlener en als cliënt, wat mee konden. Van alle onderwerpen die de beweging bespreekbaar maakte en op de politieke en professionele agenda zette, zijn sekseverschillen, huiselijk en seksueel geweld en ervaringsdeskundigheid historisch het meest vernieuwend gebleken. Ondanks beperkingen – de VHV had bijvoorbeeld moeite etniciteit in haar gedachtegoed op te nemen – heeft de bespreekbaarheid van deze onderwerpen wezenlijk bijgedragen aan een potentiële democratisering van de Nederlandse gezondheidszorg. Je zou kunnen zeggen dat de VHV-beweging in Nederland als eerste ruimte heeft opgeëist voor een vorm van diversiteit binnen het gezondheidszorgdiscours. Wie democratische diversiteit binnen de gezondheidszorg een warm hart toedraagt, kan dus het nodige opsteken van de successen én van de mislukkingen van de beweging. We denken daarom dat de geschiedenis van de VHV interessant is voor allen die zich in de 21ste eeuw bezighouden met in- en uitsluiting in de gezondheidszorg, of zij dat nu doen als cliënt of als hulpverlener, als pleitbezorger voor diversiteit, als activist of als beleidsmaker (m/v).

Door de inzet van vrouwen die over sekseverschillen in de Nederlandse gezondheidszorg en de hulpverlening durfden te spreken, veranderden tussen 1975 en 2000 de professionele praktijken – al was dat niet altijd in de beoogde mate. Tegelijkertijd kregen binnen de beweging zelf een pragmatische en een spirituele stroming vorm naast het oorspronkelijk politieke activisme. Bovendien weerspiegelt de vrouwenhulpverlening een aantal andere historische ontwikkelingen in Nederland van de

afgelopen decennia: op het gebied van arbeidsparticipatie, de verbouwing van de verzorgingsstaat en de opkomst van aandacht voor etniciteit.

Met dit boek is het gevaar dat de geschiedenis van vrouwenhulpverlening in Nederland ongeschreven blijft grotendeels geweken. De teksten geven historische beschrijvingen van allerlei projecten op het gebied van geweldsbestrijding en lichamelijke en geestelijke gezondheidszorg. Tegelijkertijd is het een bericht "uit het hart" van de beweging. Het laat zien hoe betrokkenen zich bepaalde gebeurtenissen herinneren; wat voor hen de belangrijke partijen waren; met wie ze zich verbonden voelden; hoe ze hun krachten bundelden; welke strategieën ze inzetten om hun doelen te bereiken; en wat hun doelen waren. Kortom, hoe hun empowerment functioneerde. Te lezen is hoe vrouwen zich staande hielden en soms het hoofd moesten buigen; en hoe de beweging het beleid en de politiek wist te beïnvloeden maar er ook afhankelijk van werd. Als zodanig vertelt dit boek een geschiedenis van gebeurtenissen en motieven, van strategieën en herinneringen.

We hebben gekozen voor een brede opzet en een scala van verschillende vraagstellingen. De auteurs laten zien hoe de ideeën van de vrouwenhulpverlening zich ontwikkelden, hoe deze doordrongen in het overheidsbeleid en welke vormen van personele en thematische continuïteit er waren. In totaal omvat het boek achttien hoofdstukken met uiteenlopende invalshoeken: casestudies van projecten en specifieke organisaties, overzichten van hulpvormen, historische analyses van beleid en andere ontwikkelingen. Zij brengen exemplarisch de inzet van velen in de VHV-beweging in beeld, maar doen daarmee hopelijk ook recht aan de vele anderen aan die in dit boek anoniem zijn gebleven.

Op deze manier bieden we de lezers vele ingangen bieden tot de geschiedenis van de beweging. Ieder hoofdstuk is los van de andere te lezen en te raadplegen, maar met behulp van voetnoten zijn er ook verbindingen tussen de hoofdstukken aangebracht. Wie met één van de casestudies begint, zal zich uitgenodigd zien tot het raadplegen van breder georiënteerde hoofdstukken, en vice versa. Korte samenvattingen aan het begin van elk hoofdstuk, een index met persoonsnamen, instellingen en trefwoorden helpen de lezer haar of zijn weg te vinden in het verzamelde materiaal. ,

Door ons te beperken tot Nederland, was het mogelijk dicht bij de dynamiek tussen de actoren en hun strategieën te blijven. In veel van de hoofdstukken blijkt echter dat de Nederlandse VHV-beweging ook deel uitmaakte van een internationale *women's health movement*. Een internationale vergelijking ging het bestek van dit boek echter te boven. Wel wijzen we op de specifiek Nederlandse context waarin de VHV-beweging tot bloei kwam – en zich verspreidde. Met de keuze voor 1975-2000 laten we zien dat er een

zekere continuïteit bestond tussen het begin van radicale kritiek (1975 – 1985) en de uitwerking en integratie van die ideeën en praktijken in de jaren (1985-2000) die daarop volgden. Om die continuïtet ten volle te belichten, heeft iedere auteur aan haar hoofdstuk een post scriptum toegevoegd waarin zij aangeeft hoe het bepaalde mensen en organisaties is vergaan en hoe bepaalde functies al of niet in de huidige tijd verder worden of zijn gedragen. Getuige die naschriften zijn veel deelnemers nog steeds actief en zijn de inzichten van de VHV nog niet verdwenen.

In dit boek is dus een eerste reconstructie te vinden van de feministische bijdrage aan de ontwikkeling van de Nederlandse gezondheidszorg. Hiertoe is een ordening aangebracht in drie domeinen: geweldsproblematiek, lichamelijke gezondheidszorg en ambulante geestelijke gezondheidszorg. Dat door deze aanpak feministische interventies in maatschappelijk werk en welzijnswerk, in de intramurale psychiatrie en in de verslavingszorg onderbelicht blijven, is een nadeel. Hopelijk verkeert dit in een voordeel wanneer toekomstig onderzoekers (m/v) de handschoen oppakken en er alsnog aparte studies aan wijden.

Geschiedschrijving heeft twee gezichten.

Enerzijds draagt het bij aan herinnering en canonisering: een geschiedenis is een eerbetoon aan het werk van personen, hun motieven en hun inzet. Geschiedschrijving maakt degenen die in hun voetsporen werkzaam blijven bewust van voorgangsters en pioniers. Zij laat zien hoe thema's en praktijken in de tijd veranderd zijn en zij geeft een andere dimensie aan de schijnbaar tijdloze kennis en inzichten van de professional. We hopen daarom dat dit boek zijn weg vindt naar de vele hulpverleners in de Nederlandse gezondheidszorg, naar studenten, naar beleidsmakers (m/v)

Anderzijds is geschiedschrijving een interpretatie van gebeurtenissen en de uitnodiging om over die interpretaties in gesprek te gaan. Zo wordt geschiedenis een debat over oorzaken en gevolgen, een speurtocht naar nieuwe bronnen en alternatieve invalshoeken. Met de hier verzamelde casestudies en opstellen over de beweging voor vrouwenhulpverlening doen we een voorzet voor zo'n geschiedschrijving met twee gezichten: herinneren en betwisten. We hopen dat het boek tot beide uitnodigt.

Janneke van Mens-Verhulst en Berteke Waaldijk.

Dankwoord

Deze geschiedschrijving was slechts te verwezenlijken dankzij de medewerking van velen.

Vanaf het begin hebben we ons gesteund geweten door de Stichting Vrouwengezondheidszorg – sinds 2007 de Stichting Henny Verhagen - die zich in de persoon van Nel van Son buitengewoon heeft ingespannen om voor dit project de benodigde subsidies te verkrijgen. Helaas bleven de materiële successen gering, maar de morele steun is van essentiële betekenis geweest.

Een andere belangrijke impuls kwam tot stand via Saskia Wieringa, directeur van het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging (IIAV), met wie we in 2006 contact zochten. Zo konden we de verbinding maken met het nieuwe oral history project van hun instituut. Mede door de inzet van een onvermoeibare Grietje Keller en Josien Pieterse is hieruit de documentaire *Van hysterie naar vrouwenhulpverlening, bespreken van het onbespreekbare* voortgekomen, die als DVD aan dit boek is toegevoegd, maar ook afzonderlijk verkrijgbaar is. Als auteurs en redacteuren hebben we prettig samengewerkt met de filmmaaksters. Daarbij realiseerden wij ons telkens beter de grote verschillen tussen geschiedenis schrijven en geschiedenis filmen. Natuurlijk ligt de inhoudelijke verantwoordelijkheid voor de film bij de filmmakers zoals de verantwoordelijkheid voor het boek bij ons berust. Ook het hoofdstuk van Annette Mevis over de archieven van de VHV kwam daar uit voort. We hopen dat dit geschiedenisboek er aan bijdraagt dat meer materiaal uit het rijke verleden van de VHV zijn weg naar dit onvolprezen archief zal vinden.

Opmerking [J.1]: Dit kan vervallen als de gemeenschappelijke uitgave toch niet tot atand komt.

Ook vanuit Universiteit Utrecht hebben we ons meer dan gesteund geweten. Gedurende het hele project heeft Janneke van Mens-Verhulst kunnen profiteren van de gastvrijheid van de Faculteit Sociale Wetenschappen (FSW). Berteke Waaldijk kon aan het boek werken in haar onderzoekstijd voor het programma Genderstudies van het Onderzoeksinstituut voor Geschiedenis en Cultuur bij de Faculteit Geesteswetenschappen (FGW). Zij wil hier de collega's en studenten van het Graduate Gender Programme (GGeP) van FGW danken voor een uitzonderlijke context van inspirerende samenwerking.

Via de wetenschapswinkel Letteren (inmiddels Kennispunt Geesteswetenschappen), Geertje Mak (Radboud Universiteit Nijmegen) en de facultaire stagecoördinator in Utrecht, zijn we in contact gekomen met een drietal studentes, inmiddels (bijna) afgestudeerden: Marijke Naezer, Samantha Koster en Cindrea Limburg. Deze onderzoeksters uit een jongere generatie hebben zich met veel toewijding en inlevingsvermogen verdiept in de vrouwengeschiedenis van 'voor hun tijd'. Dat er voor hun stage werkruimte en kostenvergoedingen beschikbaar waren, is te danken aan respectievelijk het Universiteit Utrecht en het IIAV, MOVISIE en het HENNY VERHAGEN CENTRUM.

De volgende instellingen hebben met financiële steun de publicatie van dit boek met DVD mogelijk gemaakt: xxxxxxxx(nog te incasseren subsidiegevers), xxxxxxxxxxxx(subsidiegevers voor DVD noemen)

Opmerking [J.2]: Nog in te vullen

Een cruciale bijdrage was afkomstig van Greta Noordenbos die ten eerste haar hele bestand met interviews uit 2002 ter beschikking stelde voor het project en daarnaast nog eens auteur is van drie hoofdstukken. Anoushka Boet betoonde zich van meet af aan een aanmoedigende en betrouwbare partner in de hele onderneming. Marijke Naezer was als onderzoeks- en redactieassistent in de laatste fase van het project een onmisbare steunpilaar. Beiden hebben ook als auteur aan ons project deelgenomen.

Naarmate het project langer duurde, kwamen we met meer geïnteresseerde auteurs in contact. In volgorde: Renee Römkens, Aaf Tiems, Charlotte van Besouw, Anne Swart en Lucy Kortram. Elk van hen was gemotiveerd een stuk van de geschiedenis vast te leggen die ze zelf van nabij hadden meegemaakt en zij hebben dat met veel verve gedaan. De laatste auteur die ons team kwam versterken, Cyntha van Gorp verdient een bijzondere vermelding want zij is in het gat gesprongen dat op het gebied van opleidingen dreigde te vallen.

Een belangrijke steun in de rug vormde de bereidheid van uitgever John Thamer van uitgeverij BSL om ons boek te publiceren; een bereidheid die hij al in 2007 uitsprak. Niet alleen hebben we sinds die tijd van zijn vele praktische en nuchtere adviezen kunnen profiteren. Vanaf dat moment konden we onze auteurs ook de zekerheid bieden dat hun werk niet tevergeefs zou zijn.

Toen we, begin 2008, op het punt waren aangekomen dat een kritisch blik van deskundige buitenstaanders nodig was, bleken drs Hanneke Felten (werkzaam bij MOVISIE) en dr Jantine Oldersma (Universiteit Leiden) onmiddellijk bereid die taak op zich te nemen. Op grond van hun scherpzinnige commentaren op de hoofdstukken die we zelf schreven, hebben we nog een verdiepingsslag kunnen maken die we achteraf niet graag zouden hebben gemist en waarvoor we hen zeer erkentelijk zijn. Dat we niet alles wat zij suggereerden hebben overgenomen en dat het eindresultaat daarom geheel voor onze rekening komt, zal duidelijk zijn.

Tenslotte kunnen we als redacteurs ook elkaar bedanken. Drie jaar lang hebben we zonder een onvertogen woord aan dit project gewerkt. Het was een genoegen te merken hoe onze expertise op elkaar aansloot. We zien daarin een goed teken van de blijvende kracht van het interdisciplinaire vakgebied Genderstudies dat we allebei leerden kennen toen het nog 'Vrouwenstudies' heette

Janneke van Mens-Verhulst en Berteke Waaldijk.